עין משפט נר מצוה

רטז א ב מיי' פ"ב מהל' עבדים הלכה ז:
ריז ג מיי' שם פרק ג הלכה ט:
ריח ד מיי' שם הל' ח:
ריט ה מיי' שם הל' ט:
רכ ו מיי' שם הל' ד:
ז [מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הל' ג טוש"ע אה"ע סי' ז סעי' יד]:
רכא ח ט מיי' פרק ח מהל' מלכים הל' ד:
רכב י כ מיי' שם הלכה ג:

תורה אור השלם

1. אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ: ויקרא כה מח
2. אוֹ דֹדוֹ אוֹ בֶן דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל: ויקרא כה מט
3. וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא: ויקרא כה לא
4. וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: שמות כא ו
5. וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן: דברים טו יז
6. עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה: בראשית לב לג
7. וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: ויקרא כה מא
8. וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: שמות כא ה
9. וַהֲבֵאתָהּ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ: דברים כא יב

מוסף רש"י

לעולמו של יובל. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמישים שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמישים אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג (שמות כא ו). **הסול.** חתיכת עץ חדודה (שבועות ד:). קיסם שראשו חד שקורין ברוק"א (בכורות לז:). **והסירא.** קוץ (שם ושם). **והמקדח.** טריבל"א (בכורות לז:). **והמכתב.** חרט שקורין גריפ"א (שבועות ד:). עט ברזל (בכורות לז: נא.). עט וחרט (פסחים נד.). **בריבי.** אדם גדול (בכורות לז:). **במילתא.** אליה (שם). **היאך כו' יעשה בעל מום.** הא הדר בריא, הא אין נרצע. בניחותא, הא ודאי אין רוצעין אלא בגובה של אוזן שהוא סחוס (שם). **תו לא מידי.** אין לדון אחר דבר זה (סוטה לו:). **לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע.** שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור (דברים כא יא).

גמרא

ההוא לקובעו חובה ואפי' לרבי יהושע ת"ש מה ת"ל [1] יגאלנו [2] יגאלנו יגאלנו ג' פעמים לרבות כל הגאולות שנגאלות כסדר הזה מאי לאו בתי ערי חומה ועבד עברי הנמכר לישראל לא בתי חצרים ושדה אחוזה בתי חצרים בהדיא כתיב בהו [3] על שדה הארץ יחשב אמר רב נחמן בר יצחק לקרוב קרוב קודם: והנרצע נקנה ברציעה: דכתיב [4] ורצע אדוניו את אזנו במרצע וגו': וקונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון: דכתיב ועבדו לעולם ולא את הבן ולא את הבת לעולמו של יובל: תנו רבנן מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסירא והמחט והמקדח והמכתב ת"ל [5] ולקחת לרבות כל דבר שנקח ביד דברי ר' יוסי בר' יהודה רבי אומר מה מרצע מיוחד של מתכת אף כל של מתכת ד"א המרצע להביא המרצע הגדול אמר רבי אלעזר יודן בריבי היה דורש כשהן רוצעים אין רוצעים אלא במילתא וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום וא"ת במילתא הם רוצעים היאך עבד עברי כהן יעשה בעל מום הא אין נרצע אלא בגובה של אזן במאי קמיפלגי דרבי דריש כללי ופרטי ולקחת כלל מרצע פרט באזנו ובדלת חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת ר' יוסי דריש ריבויי ומיעוטי ולקחת ריבה מרצע מיעט באזנו ובדלת חזר וריבה ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל מאי רבי רבי כל מילי מאי מיעט מיעט סם אמר מר המרצע להביא מרצע הגדול מאי משמע כדאמר רבא [6] הירך המיומנת שבירך ה"נ המרצע מיוחד שבמרצעין: א"ר אלעזר יודן בריבי היה דורש כשהן רוצעין אין רוצעין אלא במילתא וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום: ויעשה בעל מום אמר רבה בר רב שילא אמר קרא [7] ושב אל משפחתו למוחזק שבמשפחתו איבעיא להו עבד עברי כהן מהו שימסור לו רבו שפחה כנענית חידוש הוא לא שנא כהנים ול"ש ישראל או דילמא שאני כהנים הואיל וריבה בהן הכתוב מצות יתירות רב אמר מותר ושמואל אמר אסור א"ל רב נחמן לרב ענן כי הויתו בי מר שמואל באיסקומדרי איטלליתו מ"ט לא תימרו לי' מהא וחכ"א אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום וא"ת אין רבו מוסר לו שפחה כנענית תיפוק לי דבעינא [8] אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני וליכא תו לא מידי איבעיא להו כהן מהו ביפת תואר חידוש הוא לא שנא כהן ולא שנא ישראל או דילמא שאני כהנים הואיל וריבה בהן מצות יתרות רב אמר מותר ושמואל אמר אסור בביאה ראשונה דכ"ע לא פליגי דשרי דלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע כי פליגי בביאה שניה רב אמר מותר ושמואל אמר אסור רב אמר מותר הואיל ואישתריא אישתרי ושמואל אמר אסור דהא הויא לה גיורת וגיורת לכהן לא חזיא א"ד בביאה שניה כ"ע לא פליגי דאסירא דהויא לה גיורת כי פליגי בביאה ראשונה רב אמר מותר דהא לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע ושמואל אמר אסור כל היכא דקרינא ביה [9] והבאתה אל תוך ביתך קרינא ביה וראית בשביה כל היכא דלא קרינא ביה והבאתה אל תוך ביתך לא קרינא ביה וראית בשביה ת"ר וראית בשביה בשעת שביה אשת ואפילו אשת איש יפת תואר לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות

תוספות

לקובעו חובה ואפילו לר' יהושע. פירש בקונטרס ואפי' לרבי יהושע דאמר לגבי שדה אחוזה רשות הכא מודה דהוי חובה כי היכי דלא יטמע בין העובדי כוכבים והכא לא שייך לאקשויי מאי בכל דהא לא נכתב בההיא עניינא אך הקשה ה"ר שמואל מקולי כיון דמוקי לה כרבי יהושע ע"כ לא חזי לקובעו חובה אלא בע"ע בלבד וא"כ אין הריבוי דבכל ארץ אחוזתכם שוה שהרי לענין בתי ערי חומה אין מרבה קביעות חובה ולענין ע"ע הוא מרבה חובה וא"כ הוה ליה למימר בתי החצרים וע"ע הנמכר לעובד כוכבים ולקובעו חובה בשתיהן וכר"א ואז הוי ריבוי שוה:

ההוא לקרוב קרוב קודם. ושלשה יגאלנו אתי חד לגופיה וחד בבתי החצרים ובשדה אחוזה דכתב בחד קרא וחד למדרש יגאלנו לזה ולא לאחר:

בביאה שניה כ"ע לא פליגי דאסור. ואף ע"ג דגבי שפחה לא מפליג בין ביאה ראשונה לשניה דאף ביאה שניה שריא דהא איתותב שמואל לעיל התם היינו טעמא דהוי חידוש שהותר איסור לא יהיה קדש גבי ישראל הותר נמי גבי כהן אבל הכא דכי שריא גבי ישראל אין כאן חידוש ולגבי כהן אסורה מטעם זונה ואע"פ שמתגיירת בעל כרחה עשאה הכתוב כגיורת גמורה ואכתי איכא איסורא לגבי כהן ולא מצינו שהתיר:

אשת אפילו אשת איש. ואע"פ דאין אישות בכותית כדאיתא פ' ד' מיתות (סנהדרין נב:) מ"מ איכא עשה דכתיב (בראשית ב) ודבק באשתו ולא באשת חבירו:

ה"ג

רש"י

הכא. בכל גאולה תתנו תלה ביה קרא לקובעו חובה: **ואפי' לרבי יהושע.** דאמר גבי שדה אחוזה רשות הכא מודה דחובה דלא יטמע בעובדי כוכבים: **לעולמו של יובל.** כדילפינן בריש פירקין (דף טו.) ושבתם איש אל אחוזתו: **סול.** ברוק"א בלע"ז: **סירא.** קוץ: **מקדח.** טריידר"א: **מכתב.** גרייפ"א שחוקקין בפנקסיהן: **מרצע הגדול.** לקמיה מפרש מאי גמרא: **יודן בריבי.** יודן שמו וגדול בדורו היה וכל היכא דקרי ליה בריבי לשון חכמה וחריפות הוא: **אלא במילתא.** אליה של אזן בבשר ולא בתנוך: **וחכ"א כו'.** חולקין עליו וזו ראיה שלהם קים לן דאין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום ולא יכול עוד לשוב לחיזוקו הראשון ולקמיה ילפינן ושב אל משפחתו למוחזק שבמשפחתו והיאך הוא נעשה בעל מום והתנן (בכורות דף לז.) גבי מומין נפגמה אזנו מן הסחוס אבל לא מן העור: **הא אין רוצעים כו'.** הרי יש לך ללמוד מכאן שאין רוצעין אלא בגובה של אזן: **במאי קא מיפלגי.** גבי סול וסירא: **דריש כללי ופרטי.** בכל התורה מקום שכולל ופורט דורש שהפרט פירוש של כלל ואין בכלל אלא מה שבפרט וכי חזר וכלל לא הוסיף לך בכלל האחרון אלא הדומה לפרט: **ריבויי ומיעוטי.** אין הפרט פירושו של כלל שתאמר אין בכלל אלא מה שבפרט אלא למעוטי הוא בא לפי שבכלל היה מרבה את הכל ובא המיעוט אחריו לומר בזה וכיוצא בו כללתי לך הילכך אפילו לא חזר וכלל הייתי מביא כעין הפרט וכי חזר וריבה ריבה הכל ולא מיעט לך אלא דבר אחד ומסרו הכתוב לחכמים איזה דבר הראוי למעט מן הכלל. פי' מיעט ממעט קצת ממשמעו: **מיעט סם.** שלא יתן סם על אזנו ויינקבנה דהא לא דמי למרצע שאינו נוקב מכה אדם אלא מאליו: **הירך מיומן שבירך.** בפרק גיד הנשה (חולין צ:) ר' יהודה אומר אין נוהג אלא באחת והדעת מכרעת של ימין ויליף לה מה"א דהירך ודרש הירך חשובה שבירכות: **ויעשה בעל מום.** ומה בכך והלא רציעה מצוה היא: **חידוש הוא.** שהתיר שפחה כנענית לישראל: **באיסקונדרי איטלליתו.** לא הטיתם לב לדקדק בשמועתכם אלא כמשחקין בפספסין מרייל"ש: **וא"ת אין רבו מוסר לו שפחה כנענית.** למה לי טעמא מפני שנעשה בעל מום בלאו הכי נמי לא שייך רציעה דבעינן אהבתי את אשתי: **תו לא מידי.** אין להשיב על זאת: **כהן.** אסור בגיורת שהיתה זונה קודם: **מהו ביפת תואר.** במלחמה: **מותר.** כדמפרש ואזיל: **דברה תורה.** לא התירתה אלא בשביל יצר הרע שאם לא יתירה יעבור על האזהרה כדיליף לקמיה מדכתיב יפת תואר שיצר הרע מתגרה בו הילכך בכהן נמי איכא למיחש ליצר הרע ושריא: **בביאה שניה.** שכבר נתקררה רוחו: **והבאתה אל תוך ביתך.** לקיימה: **קרינא ביה וראית בשביה.** הותרה לו במה שנתן עיניו בה: **בשעת שביה.** אם נתן מתחילה עיניו בה ולא שלקחה למוכרה או לשפחה ואח"כ נתן עיניו בה: **יפת תואר.** משמע מתוך שמתגרה בו יצרו מחמת יופיה התירה לו ובקושי אלא דמוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות בשר מסוכנת שחוטה ואע"פ שהיא מאוסה כדכתיב ביחזקאל (ד) ולא בא בפי בשר פגול: **ולא יאכלו בשר תמותות.** לאחר שימותו ויהו נבלות:

תמותות

מסורת הש"ס

א) [לעיל יז:], ב) [לעיל טו ע"א], ג) פסיקתא פרשת ראה ספרי פרשת ראה פיס' קכב שבועות ד: בכורות לז: נא. מכילתא פרשת משפטים פרשה ב, ד) ["ד"א" נראה למחוק. (רש"ש, ע"ש)], ה) [בכורות לז: ע"ש], ו) [גירסת הערוך ערך מילת במילת פירוש הרך שבאזן וכן אי' בבכורות לז: במילת], ז) שבועות ד: לז: בכורות לז: נא. ב"ק קיז: סד. נזיר לה. ב"מ נז: חולין סז. סוכה נ: מנחות כח:, ח) [נראה להוסיף ונתת, וכן לקמן בדרשת ר"י. (רש"ש, ע"ש)], ט) חולין צא. קלד: הוריות יב. י) [לקמן לה: לו.] יבמות ה. קיד: סנהדרין נא. [מכות כ.], כ) [בכת"י: ר"נ בר יצחק לר"ע], ל) [גירסת הערוך באסקונדרי פירש ר"ח בגורי כלבים פ"א כו' והוא כפירוש רש"י כאן], מ) [בשאר דוכתי בש"ס: ותו. בסוכה לו ע"ב וע"ש במסורת הש"ס], נ) יבמות ז:, ס) ספרי פרשת תצא פסיקתא שם, ע) שמחות פ"ז, פ) [תני רש"ש], צ) [לעיל כ ע"ב], ק) [בדפו"ר: שהמינין חוקקין], ר) [בדפו"ר: תלמודא. וכל"ל], ש) [בדפו"ר: בגיותה. וע"ע יבמות סא ע"א ובתוס' שם ד"ה אין זונה], ת) [עי' היטב בחולין לז: עד:], א) [שייך לדף כב.], ב) [בדפו"ר: דכת', ונל"ל דכתיבי], ג) [דברים כג, יח. וע"ש ברש"י], ד) [בדפו"ר: לגוי], ה) [וע"ש היטב בתוספות ד"ה פרטן] [ובתוס' ע"ז לו: ד"ה משום], ו) [כדאיתא בסנהדרין נח.],

גליון הש"ס

גמ' לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר. עי' סוטה דף לו ע"א תד"ה כמאן:

לעזי רש"י

ברוק"א. יתד, קנה עץ מחודד.
טריידר"א. מקדח.
גרייפ"א [גרפי"א]. חרט (לכתיבה).
מרייל"ש [מירילי"ש]. אסימונים, אבנים או כלים קטנים שמניעים אותם על לוח המשחק.

מוסף תוספות

א. דהא לא כתיב עבד עברי בהאי ענינא. תוס' הרא"ש. ב. כי מגיירא שריא גבי ישראל. שם. ג. שסתם עכו"ם נבעלת לפסול לה ועשאה זונה. ריטב"א. ד. מדאיצטריך להתיר ביפת תואר נראה דאיכא איסור דא"א מדאוריתא בגויה. תוס' הרא"ש. ה. כדאמרינן אשת רעהו פרט לאשת אחרים וכו'. רשב"א. ו. [דממעטינן] לענין מיתה ומלקות אבל איסורא איכא. תוס' הרא"ש. ז. בבני נח. שם.